

Gejzánovics Sándor.

Irta : **Vári Albert.**

Az unitárius egyház történetének egyik legszebb és legmeghatóbb fejezete az, amely a lengyelországi unitáriusok sorsát írja le. Ismeretes, hogy a szép virágzásnak indult lengyel antitrinitárizmust a svédekkel való szövetségés hamis ürügye alatt miképpen semmisítette meg a félrevezetett országgyűlés, míg a megmaradt lelkes kis csapatot 1660 júliusában számkivetésbe kényszerítette. Hazánk s ebben mi unitáriusok testvéri szeretettel fogadtuk a száműzött bujdosók egy kifosztott töredékét, amely Erdélyben telepedett le. Kolozsvárt a Belső Monostor-utcában több mint száz éven keresztül saját imaházuk volt, amelyben nemzeti nyelvükön imádhatták istenüket. Míg 1792-ben teljesen beleolvadtak a magyar unitárius egyházba s eladott imaházuk árát kolozsvári templomunk építési költségeihez adták.

Nekünk, magyar unitáriusoknak soha sem volt okunk megbánni a testvéri fogadtatást, melyben a lengyeleket részesítettük. Sőt nagyon sok kiváló emberünk került ki közülök, akik szellemi és anyagi áldozataikkal támogatták küzködő egyházunkat. Ezen lengyel családok egyike a *Gejzánovics* család is, amelynek a XVIII-ik század elején két tagja szerepel egyházunk történetében, u. m. *János* és *Sándor*. Valószínűleg testvérek voltak. Mind a kettő író ember, de az utóbbinak eddig csak a neve volt ismeretes.

Közelebről egy régi könyvtár polcain forgatva a könyveket egy kis kéziratot fűzet akadt a kezembe, amelynek lapjairól a *Gejzánovics* Sándor szelleme és jó szívének melegsége sugárzott felém csaknem 200 év után. A fűzetnek tartalma s egyes megható sorai fölébresztették az érdeklődésemet írója iránt s róla megtudtam annyit, hogy 1717-ben iratkozott be kolozsvári iskolánkba a noviciusok közé. Tehát az első volt azon tanulók között, akik a főtéri iskolánk elvétele után a belső Magyar-, ma Kossuth Lajos-utcai 4 földszinti és 2 emeleti szobából állott tanító házban kezd-

ték tanulásukat s üres idejükben vesszöböl fonott s vályoggal tapasztott újabb szobák építésével bővítették a kezdetleges iskolát. 1723-ban már kiment Derzsbe iskolamesternek. A kezeim közt levő füzetben már egyik vers alá így írja oda a nevét: „Alexander Gejzánovics rector, scholae Dersiensis 1724 “ Hogy aztán mennyi ideig maradt Derzsben s azután hol működött, azt nem sikerült megtudnom. A derzsi egyházközség kéziratos történetében, melyet Sándor Gergely lelkész írt, az van, hogy 1726-ban ott volt.

De nem is életének külső körülményei fontosak, hanem az a szellem s az a lélek, amely hátrahagyott füzetének a lapjairól felénk árad. Apologeta és költő volt egy személyben. Mint apologetát, különösen a Jézus személye érdekelte. A füzet egy, a Jézusról írott védőiratával kezdődik. Sajnos, hogy a reánk nézve értékesebb első fele hiányzik a füzetből. De a megmaradt részből is megállapítható, hogy a Szentábrahámi Mihály tanítványa volt. De e mellett két igen tiszteletreméltó körülmény is a Jézus dogmatikai tanulmányozására és unitárius felfogásának a védelmére indította. Ő maga ilyen vallomást tesz: „E kisdéd munkára többi között két okoktól indítottam. *Első ok:* A Máriától született ember Jézushoz való szeretetemet s fogadásom, mert mikor az Christusom az ő anyaszentegyházában szolgává tett engemet, hallván az én Christusom ellen való helytelen és illetlen sok csúf beszédek, eltökéltem volt, hogy az én Uramért szembe szálljak és az ő tisztességét azzal a talentummal, melyet nekem adott, felállítsam és a homályos elméket megvilágosítsam. *Második ok ez:* Az én szüleim ezért az ember Jézusért elhagyván hazájokat s országokat, bujdosásokkal tettek neki tiszteletet és sok szenvedésekkel. Én is dicsekedhetem azzal, hogy ez országban jövevény és bujdosó vagyok, de mégis szüleim szenvedéseknek még csak dézmájára is alig juttatott engem a Christus, ha azért őket szenvedésekben nem követhetem, bárcsak írásomban követhessem, mert ők is éjjel-nappal irtanak és az ember Jézus Christus tisztessége mellett munkálkodtanak“.

Ettől a magasan szárnyaló lélektől indítva hasonló nemes hevülettel ír Gejzánovics Sándor Jézusról is. Munkája két főrésze oszlik. Az I-ső rész Jézus emberségéről, a II-ik Jézus imadásáról szól. Az ő kora nem kedvezett a szabadabb irányu vallási törekvéseknek. Anyagilag már kifosztott volt a kath. reakció. Szellemünk a maga mivoltéban nem jelenhetett meg a világ előtt. Iróink

kevesen voltak s akik irtak, azok is csak maguknak dolgoztak. Még a szentábrahámí nagy munkája is csak a század végén jelenhetett meg. Éppen ezért nagyon érdekesnek tartjuk e szomorú időkben egy unitáriusnak nyílt és őszinte vallomását, melyben a maga hitét kifejezésre juttatja. A Gejzanovics írásában a korhoz mérten elég szabadelvű szellemben nyilvánul Bár szülői még lenygel sociniánusok voltak, de neki már Servét Mihály az eszménye. Socinust meg sem említi. Nem említi Dávid Ferencet sem, de lényegében mégis az ő teológiájához vonzódik.

Sajnálom, hogy munkája I-ső felének egy részét megrongálta az idő s így azt egészen nem ismertethetem. Az első rész három első fejezete hiányzik. A meglevő negyedik fejezetben azt bizonyítja, hogy „csak az Atya mindenek felett való Isten.“ Tételének bizonyítására hívja az egyházi Atyákat s különösen a monárkiánusokat s legvégül *Servét Mihályt*, akik egyértelemmel az Atyát vallották Istennek és teremtőnek. Jézust pedig embernek. Arra az eredményre jut, hogy „alig lelsz vagy egy saeculomot a ecclésiái Historiákban, a melyben a Máriától született ember Jézus Christusnak megvallásáért valakit nem condemnáltak s martyromsággal meg nem koronáztanak.“ Az első rész ötödik fejezetében azt bizonyítja, hogy „a Máriától született ember Jézus halt meg a világ bűneiért, ő támadott fel, neki adatott hatalom mennyen és földön és ez, s nem más jő le az ítéletre.“ Csak a régi pogányok hitték azt, hogy az istenek meghalnak. Ezért írja Ovidius hogy Saturnus halála után Jupiter uralkodott. De a mi Istenünk változhatatlan és halhatatlan. Jézus pedig meghalt s ezért nem lehet örök Isten. Ha Jézus magától való igaz Isten volna, s így halt meg értünk, akkor bűnös lelkünk micsoda vigasztalást méríthetne belőle. Akkor sem születése, sem halála, sem feltámadása, sem egész munkássága nem volt valódi, hanem „szemfényvesztés.“ Ha Isten volt, akkor könnyű volt neki úgy élni, amint élt. De mi gyarló és bűnös emberek, példáját semmiképpen nem követhetjük. De ha tudjuk, hogy ember volt, akkor amint ő, mi is cselekedhetünk jót, szenvedhetünk az igazságért s várhatjuk a dicsőség koronáját, halálunk után a feltámadást. Ugyancsak élénk vitába ereszkedik Gejzánovics a diofizitákkal, akik Jézusban két természetet gondoltak: istenit és emberit. A szentírás — szerinte — nem ismer ilyen két természetű Krisztust. De a józan ész is tiltakozik ellene. Mert vajjon egész Krisztust feszítettek-e keresztre?

Ha egészet, akkor az csak ember lehetett, mert az Isten halhatatlan. Ez a Máriától született Jézus az, akit Isten feltámasztott. Ezt kereste Mária, ezt látták az apostolok. Ő az, aki eljön az ítéltre, mert őtet tette Isten mindenkéül ítélő bírójává. „Bizonyos az mindezekből — végzi Gejzanovics munkája első részét — hogy a Máriától születet ember Jézus az Istennek fia, ez ígértetett volt meg, erről prófétáltak a próféták, ezt küldötte el az Isten, erről tesznek bizonyoságot a régi írók és az apostolok, ezért ontottak vért minden igaz marttyrok, ez holt meg, ez támadott fel, ennek adatott teljes hatalom, a mennyen és a földön, ez jó el az ítéltre, ez hát és nem más az igaz Messiás, az igaz Christus.“

A Gejzánovics muokájának II-ik része a „Christus imádásáról“ szól, négy fejezetben. Mivel a Máriától születet ember Jézusban még a törökök is hisznek, itt az ő imádását kívánja bizonyítani, hogy ezáltal a maga keresztény voltát igazolja. Első tétele ez: „A Máriától születet ember Jézusnak vagyon teljes hatalma a mennyen s a földön s olyan neve, kire meghajol mindeneknek térdek.“ És itt erőteljes vitába ereszkedik a trinitáriusokkal, akiket ő „quaternáriusoknak nevez, mivel imádásuk tárgya négyeséges, t. i. az Atya, a fiu Isten, a szentlélek és az ember Jézus. Magáról pedig elhárítja a dualizmus vádját a következő érdekes okoskodással: „Mikor mi a Christust imádjuk, az ő tiszteleti által megyen az Atyára, mert a Christus Úr, de nem a maga, hanem az Atya Isten dicsőségére, lásd meg világosan Fil. 2 11. Innen mondja szt. Pál ad. Rom. 6. 4., hogy az Isten a Christust a maga dicsőségeért támasztotta fel. Sőt idvezítönk maga is azt mondotta Ján. 12. 44. A ki én bennem hiszen, nem én bennem hiszen, hanem abban, aki engem elbocsátott. Nem kettőt imádok hát, hanem egyet, mert a Christust imádván, az Atyát imádom“. Ezt az okoskodását a József és Faraó esetével teszi megfoghatóvá. Faraó ugyan királlyá tette Józsefet, de azért Egyiptomban nem két király volt; mert József alá volt rendelve Faraónak. De azért, akik Józsefet nem tisztelték, azok Faraót sem tisztelték, viszont, akik Józsefet tisztelték, azok általa a királyt tisztelték. Nem dualisták hát azok, akik Jézust imádják, mert benne és általa csak az Atyát imádják. Ez a felfogás teljesen Dávid Ferencnek a Jézus istensége magyarázatára emlékeztet.

Gejzánovics szerint továbbá (II. r. II. fej.) „Jézus Krisztus imádásáról parancsolat vagyon a szentírásban“. Ez is azt mutatja,

hogy nagy különbség van az örökkévaló Isten és a Máriától született ember Jézus imádása között. Isten mindig meg volt s vele az ő imádása is létezett. Azonban a Jézus imádásáról csak az ő születése után van parancsolat. Hiába akarják hát sokan ezt az imádást a fiu Istenre átvinni, amellyel csak a biblia világos értelmén tesznek erőszakot, amelyben tisztán ki van mondva, hogy az csupán „az ember fiának“ szól. Ismét egy példával világosítja meg Isten és a Jézus imádása közti különbséget. „A királyok — úgymond — országukban azt meg nem engedhetik, hogy az nép az ő akaratuk ellen valakinek olyan tiszteletet tegyen, mint magoknak a királyoknak, ha az a tisztelet az ő tiszteletük ellen legyen, de ha valakire ruházzák az ő személyüket vagy valahová elküldik követtyeket, megkivánnák, hogy azok úgy tiszteltessenek, mint magok, mert azoknak tiszteletek céloz az ő tiszteletekre. Így színtén az Isten másnak, azaz a bálványoknak nem adja az maga dicsőségét, meg nem engedi büntetés nélkül, hogy ő felsége tisztelete azokra ruháztassék. De a Jézus Kristus, minthogy ő felsége fia és követtye, megkivánná azt, hogy őtet mindenek tiszteljék, mert ezt a maga dicsőségére úrrá tette. És így nem adta másnak, hanem ma is az övé a dicsőség a Christus által.“

Azt is bizonyítja Gejzánovics (I. r. III. fej.), „hogy a Máriától született ember Jézust az angyalok s minden szentek imádták s imádják az új törvény alatt“. Sok szentírásbeli helyet idéz, amelyek mind a Jézus imádása mellett szólanak. De nem valamely öröktől fogva való isteni lényt értenek a Jézus alatt, hanem azt, aki „a Juda nemzetségéből való“ és a „Dávid magva“, aki „megöletett“ aki megváltott minket az ő „vére“ által. Világos tehát, hogy ez a tisztelet és imádás a Máriától született ember Jézusra vonatkozik. Ha valaki erre azt mondaná a szentírással: „Átkozott, aki emberekben bizik“ erre a mi írónk azt feleli: „Átkozott, aki erőtelen emberekbe, úgy mint fejedelmekbe veti reménységét.“ De a názárethi ember Jézus nem erőtlen ember, hanem a mennyen és a földön adatott neki teljes hatalom.“ Nem átkozottak tehát, akik ebben biztak és biznak, mert nem erőtlen, hanem Istentől úrrá, Christussá tétetett hatalmas emberben biznak.“

Ezzel rátér Gejzánovics utolsó tételére (II. IV. fej.), hogy „a Máriától született Jézusban megvadnak az imádás okai. Ezek pedig 1. „az mindeneknek tudása.“ 2. „A teljes hatalom.“ 3. A könnyörületesség. Nemcsak mindenik mellett szentírásbeli bizonyíté-

kokat igyekszik felhozni, hanem erőteljes vitába bocsátkozik azokkal, akik azt állítják, hogy Isten a maga tulajdonságait senkivel sem közölte vagy pedig, hogy a véges test véghetetlen tulajdonságoknak nem lehet a „megfogója“. Legnehezebb feladatra vállalkozott Gejzanovics értekezése ez utolsó fejezetében s itt az unitárius állásponttól némileg eltérve az ág. ev. ubiquitás dogmához közeledik.

De mindezekből megállapítható, hogy Gejzánovics Sándor komoly tudással, a szentírás ismeretével s mindenek fölött lelkes szeretettel foglalkozott a Jézus problémájával. Azt korához mértén általában a szabadelvű unitárius felfogásnak megfelelően fogta fel s erőteljesen védelmezte az ellenkező felfogásokkal szemben.

Ugyanez a vallásos irányzat nyilatkozik meg *költői* dolgozataiban is. Versei inkább tanító költemények de itt-ott a lírikus hang is megpendül bennük. Versei közt különös figyelmet érdemel az, amelynek címe ez: „Calvinus Jánostól Genevában ártatlanul megégettett Servetus Mihálynak utolsó tisztesség tétele.“ Nagy szeretettel foglalkozik a Servét életével is, mert benne az ő elődei bujdosó sorsára is ráismer. Ezért a többek között így ír a 86 szakaszt számláló költeményben:

„Bujdosik Servetus, el hadta hazáját.
Elhadta Christusért jószágát, marháját.
Ingyen sem említi már kencse ládáját
Mert elhozta könyvit s úti kis pálczáját.“

Ugyancsak a Servét emlékének áldoz a „Servetus éneke“ című kis versben is. Van a füzetben egy „arany ABC“ is, melyet „minden igazságra ügyekező lelkek oktatására készített“. Ez is polemikus irányú. Védi az unitárius hitet az ellenkező felfogásaikkal szemben s különösen elítéli a vallási üldözéseket.

„A mely vallások azért üldözőkké lettek,
Ne kövesd, mert Christustól messze vetemedtek.“

E vers alá 1727 aug. 8. van írva.

Ugyanílyen apologétikus vers „Az religionak szép beszélgetése ez világgal“ című is, melyben az ideális vallási gondolkodásnak a reális világba való elmerülés fölötti előnyét fejt ki a „mundus“ és „religio“ között rimekkel folytatott párbeszédés formában. Ha költeményei nem is szárnyalnak magasan, ha külső

alakjukban nem is felelnek meg talán a költői műalkotás szabályainak; de a belőlük áradó vallásos melegség s különösen Jézus igaz megösmeréséért való őszinte lelkesedés mindenestre méltó a figyelemre s méltó, hogy kegyelettel említsük fel Gejzánovics Sándornak, az egyszerű iskolamesternek a nevét, ki maga is ilyen vallomást tesz:

„Minthogy pedig gyengék s hibások verseim,
Ne csudáld, magyarok nem voltak eleim
És több jót kívánnak én belső részeim
Te neked, mintsem leírhatnák kezeim.“

Adatok a papmarasztalás korának történetéhez.

Közli: **Pap Domokos.**

Az 1912. évi Főtanács törvényesen szabályozta a belső emberek hivatalba lépésének módjait.

Az új „Egyházi törvény a magyarországi Unitárius Egyházi belső embereinek választásáról és kinevezéséről“ hosszas történelmi fejlődés eredménye. A fejlődés változatait *Mikó Lőrinc* kézírattos egyházi jogi munkája nyomán *dr. Tóth György* a Keresztény Magvető hasábjain állította össze.¹ Négy korszakot különböztet meg és pedig: I. Marasztalás korszaka 1568—1778-ig; II. Rendelés korszaka 1778—1840-ig; III. Pályázattal összekötött választáson alapuló rendelés 1840—45-ig; IV. Választással összekötött rendelés 1845—(1912-ig). A IV.-ik korszakot 1912-vel lezárván, az új törvényt új pont alá foglaljuk ilyenképpen: V. Választással összekötött kinevezés 1912-től jelenkorig.

Természetes, hogy a felsorolt változat mindenike magán hordja a maga korának bélyegét. A papmarasztalás jogszokása a reformáció ama kezdő korában keletkezett, amikor a hitnézetek gyorsan változtak s az eklézsia és papja között igen hamar támadtak meggyőződésbeli ellentétek. A kizárólagos rendelés Mária Terézia uralmának autonomia-ellenes irányát tükrözi vissza, míg a következő korszakok szóbanforgó törvényeiben a XIX. század szabadelvű szelleme nyilatkozik meg.

A legutóbb történt változások — véleményem szerint — szerencsés kézzel fejlesztik tovább a szabadelvűséget, a haladás szellemét. Míg ugyanis egyrészt a püspök „kirendelési“ jogát az új törvényben körülírt „kinevezési“ joggal cserélték föl, másrészt a püspöki jogkör megállapításában főtartották a tervszerű, az egyetemes egyház érdekére is tekintő eljárás lehetőségét.

¹ L. a Keresztény Magvető 1910. 1. stb. füzetait.